

50 —
Nõdramõistuslike laste kasvatusasutuse
ja asutuskooli tegevuse

ehk

PARANDUSKASVATUSTÖÖ
PÕHIJOONED

Asutuste ülalpidajaile, juhatajaile ja tegelasile

H. Walma

Eesti Kirjastus - Ühisus „Postimees“
Tartus 1926.

Nõdramõistuslike laste kasvatusasutuse
ja asutuskooli tegevuse

ehk

PARANDUSKASVATUSTÖÖ PÕHIJOONED.

H. Walma.

Eelmärkus: Vaimliste, samuti ka kehaliste puudustega, s. o. anormaalsete ehk defektsete laste ratsionaalset, kauaaegses praktikas seks kohaseks tunnistatud ja teaduslikult põhjendatud kasvatusviisi, mille sihiks on kasvandike defektidest tingitud puudusi ja võimetusi vähendada, tasandada või kõrvaldada, olemasolevaid võimeid äratada, ja arendada, vajalist ja kohast tööskest pakkuda, seega üldist ebanormaalset seisukorda kasvatuslikult teel parandada, — nimetatakse paranduskasvatuseks. Ses sõnaski on juba antud siht ja tee sihile.

PEDAGOOGIKA
ARHIIVMUUSEUM
FOND R 34459

I.

Moto: Püsivus, järjekindlus, täpsus
on menu suurim kindlustus.

1. Ülesanne.

Nõdramõistuslike laste kasvatusasutuse ja asutuskooli ülesanne on alaealisi nõdramõistuslikke eraldada senisest ümbrusest, mis neile ja millele nemad kahjulikud, asutuses neile pakkuda hoolekannet, korralikku, neile kohast kasvatust, ravitsust ning õpetust ja nii neid ette valmistada selleks, et nad oma jõu- ja võimiskohase tööga edaspidi oma ülespidamiseks ise suudaksid mingil määral kaasa aidata, seeläbi töötavale inimeseltskonnale läheneksid ja silmapaistev vahe viimase ning nõdramõistuslike vahel väheneks.

2. Ülesande saavutamise abinõud.

Kindlasihiline, kõigis osades alati ühtlane ja järjekindel nõdramõistuslikele lastele kohane distsiplineeriv kasvatusviis ning majakord, pikaajaline sihikindel halbusist ning pahedest võõrutamine ja heale harjutamine, igasugu vaimliste ja kehaliste puuduste, vigade ja või-

metuste tasandamine ning võimalikul korral parandamine, olemasolevate võimete arendamine ja puuduvate äratamine, üldine mõistlik ravitsemine, juhatajate ja kasvatajate alatine täpne, hea eeskuju ja otstarbekohane kooli- ning tööõppus.

3. Üldine kasvatusviis.

Et eriti madalamaastmeliste nõdramõistuslikekude vabas tegevuses on väga tihti määravam ja tähtsam ebatraditsiooniline harjumus ning komme kui traditsiooniline otsustamine ja võimaluste valimine, seepärast peab neid väärtusi ja seda head, mis pakutakse, lastesse sisse kasvatama, neile ajajooksul kindlaks harjumuseks tegema, nii et nad oma toimetuses spontaanselt selle järele talitavad — ja nii, et neil kergem ja omasem on toimida kindlasihiliselt kätteharrutatud viisil kui vastupidi. Heade soovitud harjumuste omandamisega ühes tuleb viia lapsi halbade harjumuste unustamisele ja pahadest vöördumisele.

Nõdramõistuslikekude saatuseks on kogu eluea olla ja töötada lihtsais, piiratud oludes, teiste kaasinimeste käsu ja juhtimise all, seepärast tuleb neid kasvatada ning harjutada esijoones rahulolemisele ja vähenõudlikkusele, kuid ühtlasi korralikkusele, sõnakuulmisele, heatahtlikule tingimatule alistumisele ja käsutäitmisele. See kergendab nende edaspidist elu ja nende hooldajate ja juhatajate tööd ning aitab kasvandikkude töövaeva parimaile tagajärge-

dele. Parim abinõu selle sihi saavutamiseks on kasvandikesse istutada kõikumatut, pea loomusunnilist usaldust ja austust kaasinimeste ja eriti oma juhatajate vastu.

Üldse tuleb olla nõudlik, kuid nõudmisis oldagu ettevaatlik ja peetagu kindlat piiri. Kaalutagu, mida võib nõdramõistuslikelt nõuda ja mida mitte. Mida aga siis nõutakse, seda nõutagu täpselt, kindlasti ja tingimisteta.

Möödapääsmatud, ainult kasvatusabinõuna lubatud karistused valitagu nii, et nad on nõdramõistuslike tundmisele ja arusaamisele kohased ja et nad on loomulikult järelduseks pahele või korrarikkumisele, mis karistuse välja kutsunud, ja lastagu karistatavat seda ühendust ning karistuse õiglust mõista. Hoitagu, et karistus ei tunduks vägivalda või ülekohtuna.

Kui aga osatigi võimalikuks osutub mõistuslikult nõrke kasvandikke teadlikule kõlblisele otsustamisele kasvatada, neid oma ja teiste tegusid hindama õpetada, nii et nad oskavad vahet teha hea ja halva, lubatu ja lubamatu vahel, iseseisvalt head pooldada ning halba vältida, s. t. aru saada üldisest kõlblusmõistest ja selle järele ka talitada, et nad töötamise tarvet õpivad mõistma, tööd armastama, ülesandeid hoolega täitma, — siis oleks see asutuse kasvatustöö kõrgem saavutus.

4. Töölekasvatus.

Asutuse kasvatusel praktiliseks sihiks on hoolealusist tööinimesi kasvatada, seepärast tulevad lapsed

juba noorelt harjutada neile jõukohasele tegelikule tööle. Töist tulevad arvesse esijoones need, millel on kasvatulik ja praktiline väärtus, nagu maatöö aias ja põllul, õue- ja majatööd, koduloomade ja -lindude talitamine ja siis võimalust mööda mõnesugused lihtsamad ja tarvilikumad käsitööd koolis ja töökodades. Tütarlastele on peale selle tähtsaks tööharuks igasugu majatöö köögis, tubades ja pesus ning mõned lihtsad tarvilikud naiskäsitööd. Tööle tuleb lapsi juhatada ja õpetada võimalikult nii, et nad enam-vähem mõistaksid töötamise vajadust, näeksid töö tagajärgi ja tunneksid saavutuste tulu ega kardaks mingi töö raskust. Töötamine saagu nende olemise olulisemaks osaks, iga päeva väärtuslikumaks sündmuseks, kindlaks harjumuseks ning tarbeks. Töötamise saavutused ja tagajärjed, töö vili, aga olgu suurimaks rahulolemise ja rõõmu allikaks ja saagu lastele eneseväärtuse hindamise üheks aluseks. Peetagu meeles, et töölekasvatus on asutuse kogu kasvatustöö ülim tegelik siht.

Käte kaudu areneb ka vaim ja mõistus; nii on kehaline töö ka ühenduses otsekohese kooliõppusega ja toetab seda, nagu viimane jälle omakord on tagajärjekale töötamisele aluseks.

5. Asutuskooli õppetöö.

Õppimine koolis olgu ka nõdramõistuslikele lastele tõsiseks tööks, kuid ühtlasi ka rõõmu ja heameele allikaks. Tarvilikku tõsidust pidades ärgu surutagu siiski

mitte maha lapselikku elurõõmu, sellevastu, passiivsete iseloomude juures püütagu seda veel kasvatada ja tõsta, kuid ikka silmas pidades, et vajaline sõnakuulmine ja õpetaja autoriteet selle all ei kannata. — Antagu õpilasile ainult seda, mis neile kasvatuslikult tähtis ja edaspidises elus kasulik ja nii, et see rõõmuga vastu võetakse ja võimalikult ka sisemiselt omandatakse.

Et oma tööd õieti seada, olgu õpetajale töö kestes alati juhtnööriks vastused järgmisile küsimusile:

1. „Mis peab meie kasvandikest saama, s. o. missuguse sihi poole peame püüdma?”
2. Mis võib meie kasvandikest saada, s. o. kui suurel määral tohime nende võimisi arvesse võtta, kui kaugele sihi seada?
3. Missuguse tee valime sihile jõudmiseks?”

Samuti järgmised põhilaused:

1. „Õpetus olgu alati kasvatusliku iseloomuga, lihtne, mõõdukas, vaatuslik ja ilma vahedeta ülesehitav; ta katsugu lapsi tegelikule elule ette valmistada ja nende tahte jõudu ning töövõimet tõsta.
2. Tähtis ei ole mitte aine hulk, vaid selle otsustarbekohane, hoolas käsitus ja kindel omandamine. Ülekoormamise eest hoitugu“. ¹⁾

1) Ülemised viis lauset on Saksa abikooliõpetajate seltsi poolt heaks kiidetud.

Kogu õpetuse lähtekohaks ja ühtlustuspunktiks olgu õpilase kodu (kasvatusasutus) ja kool, mille ümber õppe-tegevus spiraalselt laieneb. Sihiks ärgu olgu mitte ainult teadmised vaid võimised.

Õppeviisi üks peanõue olgu suur lihtsustamine ja piltlik, kujukas elustamine. Iga uus mõiste või aine tuleb tingimata siduda ennetuntuga ja teha konkreetselt mõistetavaks ning kindlasti ettekujutatavaks ja kõige abinõudega nii elavalt illustreerida (ning isegi dramatiseerida), et ka vaimliselt madalamal astmel olevais nõdramõistuslikes lapsis ärkab asja vastu huvi ja nad õppimisel omandavad tugeva rahuldus- ja rõõmutunde. — Kõigis antagu aega ja oldagu põhjalik: ruttamine ei too tulu, vaid kasu on intensiivsest kordamisest.

Tarvilikkude võimiste õpetamise kõrval ärgu unustatagu tunnete arendamist ja südameharidust. Nõdramõistuslikkude juures on just tunded palju vastuvõtlikumad ja kindlamini ning kauemini alalpüsivad kui mõistus, ja tihti jõuab just sel alal häile saayutusile. Vahel on see ainuke tee nõdramõistuslikkude kasvandikkude üldise vaimlise tasapinna tõstmiseks.¹⁾

Eraldi olgu veel toonitatud kasvandikkude kehalise arendamise tarve koolis. Tähtis on ka hääldamisorgaa-

1) Ka normaaloludes on see tihti nii, sest:

„Üldises psüühilises elus on esimene koht tundeelul. Inimene asub südame sügavuses, mitte peas.“ (Ribot) ja

„Tee pähe peab avatama südame kaudu“ (Schiller).

nide ja korraliku kõnelemise harjutamine, sest see on nõdramõistuslikel väga tihti puudulik ja vigane.

Kooliõppuse otsekoheseks ülesandeks ja ülimaks praktiliseks sihiks on kasvandikkude vaimliste ja kehaliste võimete äratamise ja arendamise kaudu nende töövõimetus tõsta, või teisiti öeldud: pakkuda kasvandikele neid kõige vajalisemaid võimusi ja oskusi, mis nende väärtust tööinimestena tõstab ja neid aitab tagajärjekamaile töösaavutusi.

II.

Moto: **Kõik oleneb isikust.**

6. Üldnõuded asutuse töö ja tegelaste kohta.

Nõudramõistuslike laste kasvatusasutuse — paranduskasvatusasutuse — siseelus ja tegevuses on peamääraks asutuse otstarbest ja sihist tingitud paranduskasvatuslik seisukoht. Ka asutuse majanduslik ala ja tegevus määratakse ja hinnatakse peamiselt sest seisukohast, millele esimesega seotud alanõudena veel juure tuleb praktilisuse ja ökonoomsuse nõue.

Kõigi asutuse tegelaste kohta maksab nõue, et neil oleks oma tööks vajalised teadmised ja kogu oma laialdasest alast kindel, iseseisev ülevaade ja et nad oskaksid oma kutsealal orienteeruda ning teadlikult otsustada igasugusis olukorris, alati kindlasti silmas pidades paranduskasvatuslikke peanõudeid ja üldsihte. Siiski teoreetilisist teadmisist tähtsam on siin praktiline võimine, seepärast tuleb esimese kõrval just viimast rõhutada.

Paranduskasvatustöö on ka niivõrd tõsine ja endisalgamist nõudev töö, et sel alal töötajail peab seks olema tõsine kutsehuvi, — nad peavad oma töö võtma tõsise elukutsena ja olema iseloomult oma kutsele kohased.

7. Tegelased.

A. Paranduskasvatusasutust juhib sellekohase eriettevalmistusega, tunnustatud praktiliste võimistega ja kohaste isiklikkude omadustega pedagoog. Teda toetab — vähemais asutuses kõrvaltööna — oma tegutsemises iseseisev, psühhiaatrilise ettevalmistusega arst, kellel ei peaks puuduma ka kõige vajalisemad pedagoogilised teadmised ja võimed.¹⁾

Paranduskasvatusasutuse kogu töö ja edukus oleneb suurel määral asutuse juhataja (majaisa, majaema) isikust.

1) Ideaalne oleks, kui paranduskasvatusasutust juhtival pedagoogil endal oleks ühtlasi ka täielik psühhiaatriline-arstlik ettevalmistus, kuid sääraseid juhtuseid leidub tegelikult hoopis vähe. Sellest ideaalsoovist ei olene aga kuigi palju paranduskasvatustliku töö edukus. Kogu laiaulatuslik paranduskasvatusala on kaugelt suuremalt osalt üles ehitatud pedagoogide poolt, kes ei olnud arstid. Eriarstid omalt poolt on ses ülesehitustöös kõrvalt annud suurt ja väärtuslikku abi ja teevad seda küll ka edaspidi endisel kujul kõige paremini. — Järjekindel olles peaksime seda ideaalsoovi samal alusel ja sama õigusega veel laiendama ja nõudma, et juhtiv paranduskasvatustegelane oleks peale kõige eelmainitu veel täieliku eriettevalmistusega õpetatud psühholoog. See nõue oleks põhjendatud just kasvatusteaduse arenemiskäiguga. Nii siis: paranduskasvatustliku eriettevalmistusega pedagoog, arst-psühhiaater, psühholoog ja lisaks sellele veel praktiline majanduslane! Kas leidub üldse säärast inimest? Seepärast tuleb arvestada võimalustega ja valida neist kõige kohasema. — Igatahes aga ei ole mõeldav säärane võimalus, et paranduskasvatusasutuse juhatajal või juhtival tegelasel võiks puududa kasvatustlik oskus ja võimine, olgu ta muidu mistahes kasulikust elukutsest.

Asutuse tegevus ja arenemine, kaastöölised ja kasvandikud on tihti täiesti juhataja isiku, tema meelsuse ja võimiste kajastus ning peegeldus. Seepärast on iga asutuse peremehe või ülalpidaja peamiseks kohuseks 1) leida asutusele täiesti kohase juhataja ja 2) seda juhatajat täiesti usaldada, anda temale juhatatavas asutuses täie volituse, täie tegevusvabaduse, seadustes, määrustes ja asutuse põhikirjas lubatud piirides. Siis võib temalt nõuda ka täit vastutust ja oodata suurimat tööedukust. Nii kõige pealt kasvatuslikul kui ka majanduslikul alal.¹⁾

Sellest järgneb, et asutuse vastutaval juhatajal peab olema õigus kõiki oma kaastöölisi ise valida, neid ametisse kutsudes ja tarbekorral ametist vabastades seadusepärasel viisil, võimalikult pedagoogika nõukogu nõusolekul²⁾.

Aga ka neil aladel, mis põhikirja ja maksvate määruste järele mitte ei kuulu enam üksi asutuse juhataja kompetentsi, peab siiski andma otsustava tähtsuse juha-

1) Kasvatusasutuses ei saagi neid mõlemaid alasid üldse lahutada, sest just asutuse majanduses sünnib kasvandikkude tegelikule tööle õpetamine ning kasvatamine ja paranduskasvatusasutuses on just siin kasvatajate kõige tänulikum tööpõld.

2) Ei ole õige, kui ametiasutused või ametnikud, kelle kaudu paranduskasvatusasutus oma krediitid või toetussummad saab, võtavad omale õiguse segada asutuse juhataja kompetentsi. See halvab tööd ja kaotab vastutustunde. See ebanähtus võib tekkida ainult seal, kus juhatajal puudub tarviline isiklik iseseisvus ja autoriteet omal alal.

taja põhjendatud soovile, nõuandele või ka keeldumisele: nii näit. asutuse eestseisuses, hoolekogus ja ametkonnas, millele asutus oma ala poolest seaduse järele allub. Neis ei võiks asutuse elu ja juhataja kompetentsi lähedalt puutuvail aladel midagi olulisemat otsustada ega asutuse juhatajale täitmiseks määrata, ilma viimse nõusolekuta.

Eriti peaks ka asutuste projekteerimiste, ehituskavatsuste ja kõigi uute algatuste puhul kogu sel alal, kuhu asutused kuuluvad või mida nad esitavad, tõsiselt arvesse võetama asutuste juhatajate ja kogu vastava ala silmapaistvamate tegelaste kui asjatundjate arvamisi, nõuandeid ja soove, nii asja kasuks ära kasutades nende kauaaegseid praktilisi kogemusi.

B. Pea samane vahekord, kui asutuse tegeliku juhataja ja teda ametisse kutsujate vahel ühelt poolt, peab olema teiselt poolt ka juhataja ja temast ametisse kutsutud kaastööliste vahel: usaldus ja parimate võimistega seotud tegevusvabadus. Kindlustuseks, et kogu elu ja tegevus asutuses siiski läheb juhatajast kindlaksmääratud sihis, tema vaimus, ja on, nagu öeldud, tema isiku peegeldus, ei ole mitte juhataja käsud, vaid teostajate, kaastööliste, isiklikud, juhatajast õieti äratuntud ja hinnatud iseloomuomadused, nende ja juhataja ühesugune arusaamine oma ülesannetest, tööst ja tööviisist. Seepärast ei ole juhataja ülesannetest tähtsam mitte igapäevane juhatamine ja käskimine, vaid kohaste kaastööliste leidmine, nende kasvatamine ja õpetamine kindlas suunas ja neist igaühe paigutamine õigele kohale ja tööle.

Ei saa olla rahuloldavat asutust rahulolematu teenijaskonnaga, ei saa lahutada ega vastollu seada asutuse ja selle tegelaste ning teenijate head käekäiku. Üks oleneb täiesti teisest. Seepärast tuleb asutuse juhatajal ühesuguse täie südidusega välja astuda oma asutuse kui niisuguse ja seal tema juhatusel töötavate kaastööliste huvide eest, teades, et viimased on oma isiklikkude omaduste poolest täiesti oma ala kõrgusel ja et ta nende poolt oma algatusis ja väljaastumisis alati leiab täie toetuse. Kõik asutuses ametisolevad isikud omalt poolt peavad võima olla kindlad selles, et asutuse juhataja alati nende eest seisab, neid toetab ja aitab kõigis, kus neil tekib raskusi!

Et asutuse hea kuulsus oleks täielik, seks on seniõeldule lisaks veel vaja, et kogu asutuses oleks kõikide vahel hea, sõbralik, ametivendlik vahekord. See tekib iseendast siis, kui kõik on asutuse elule ja oma tööalale kohased, kui igaüks oma kohuse täidab nii, nagu seda võib teha kõige paremini, kui keegi oma tegevusele mitte ei sea kitsaid ametlikke piire, vaid igal pool käed külge paneb seal, kus seda vaja ja oma abi teistele kuskil ei keela ega teiste nõu ning abi ei põlga, kui igaüks teise tööd ja püüdeid austab ja oma isikliku kasu tagaplaanile surub. — Seda kõigist austatavat ja mõistetavat põhi- tooni asutuse ellu tuua ja luua olgu kõigi ühine hool; raskem osa sellest langeb muidugi juhatajale. Seepärast peab temal ka võimalus olema segavate väärnähtuste kõrvaldamisel talitada kindla käega, arvestamata ühe või teise isiklikkude kasude, sidemete ja kõrvalmõjudega.

8. Asjaajamine.

Kuna paranduskasvatuseasutused on suuremalt jaolt ühtlasi hoolekandeadasutused, seepärast on neis ka olulise tähtsusega hoolekandeadasutuste alusnõue, nimelt — korralikkuse piirides võimalikult lihtne ja odav majapidamine ja asjaajamine. Hoolekandelisis paranduskasvatuseasutuses kasvab see nõue veel kahekordseks, sest nõudmõistustlikke, kui mitte- või väheproduktiivseid inimesi, tuleb ette valmistada kõige lihtsamaile ja vähenõudlikumaile eluoludele, seepärast ei ole õige, kui nende kasvatuskulud tõusevad palju suuremaks, kui edaspidise kandva, loova jõu, normaallaste, kasvatuskulud samais oludes. Ülalpidamisodavus paranduskasvatuseasutuses ja üldse kasvatuseasutuses ei tule saavutada aga mitte ainult loobumisega kõigest paremast ja mõnusamast, mitte kasvatuseparemuste ja asutuse korralikkuse kulul, vaid asutuse oma produktiivsuse tõstmise ja majandusliku isetegevuse ning omaalgatuse viimase võimaluseni väljakasutamise, ebaproductiivsete ja ülearuste kulude eest täieliku hoidumisega, kokkuhoidmisega ka kõige vähemais asjus ja iga asja toimetamisega õigel ajal ja viisil. Kuid siin on ala, kus eeskirjade ja juhtnõudega midagi ei saa ära teha, vaid kõik oleneb tegelaste iseloomust ja harjumusest, seepärast on kokkuhoidliku asjaajamise eeltingimiseks ja ainukeseks võimaluseks asutuses seks kohane teenijaskond.

Kokkuhoidlikkus asutuse asjaajamises nõuab endastmõistetavalt ka, et ei oleks asutuses palgalisi tööjõude üle minimaalse arvu. Et see oleks võimalik, tuleb seda

osa asjaajamist, mis ei ole otsekohe seotud kasvatustööga, lihtsustada äärmiste võimalusteni.¹⁾

Iga palgalise ametissevõtmisel tuleb üksikasjaliselt selgitada, kas on tema tööjõud tingimata tarviline ja ametissevõtmine asutuse ülesannetega kokkukõlas, ja kas tema isik on paranduskasvatusalal kohane. Kasvatusasutuses, eriti paranduskasvatusasutuses, ei tarvitse — ei tohigi — olla ametis isikuid, kellel ei ole kasvatuslikke ülesandeid ja võimisi ja kes ei tunne end kasvatajaina ega ole selleks kuidagi ette valmistatud. Ka kogu asutuse majapidamine on loomulikult alistatud kasvatuslikule huvile ja kõik majanduses töötavad erisikud — kui mõnes suuremas asutuses säärased olemas — vaadaku oma ülesandele nii, et nad on ka vastutavad kasvatustege-
lased ja tegutsegu sellekohaselt.²⁾

1) Eriti riigi hoolekande- ja kasvatusasutuses on asjaajamine (eriti kantselei ja arvepidamine) väga keeruline ja ülearust tööjõudu nõudev, sellega asjata kulukas, kasvatuslikult aga tarbetu. Lihtsustada aga saab asjaajamist siis, kui kõik tegelased on täitsa oma alale ja ülesandele kohased ja asjaajamine põhjeneb suurel määral usalduse peal ning kui järelevalve ametiasutused ei nõua ülearuseid vormitäitmisi asjaajamises. Et see ei ole võimatu, näitab välismaade vanemate ja paremate hoolekandeta heategevusasutuste tegevus ja ajalugu. Praegune keerulisus ja kulukus on tekkinud alles viimasel aastakümnel ja eriti uutes asutuses. — Eraasutuses muidugi on praktiline ja lihtne asjaajamine endastmõistetav ja kõige pealt teostatav.

2) Seda on siin korduvalt toonitatud, sest siin on uuemais asutuses kalduvus vääratusteks.

Vähemais asutuis — nagu on praegu kõik sellekohased eesti asutused — ei tarvitsegi olla eri majandustööjõude.

Kõigil aga, kes paranduskasvatusalal töötavad, olgu armastust oma kasvandikkude ja tööala vastu ning usku oma töösse, mis suudab uskuma panna ja kaasa tõmmata ka neid, kes seni selles töös kahtlevad ja seda tarbetuks peavad.

PEDAGOOGIKA
ARHIIVMUSEUM
FOND R 34 459